

KNJIŽNE OCENE

NOVI DEHIO O GRADCU

Med Dehiovimi priročniki, ki jih v novi seriji izdaja inštitut za preučevanje umetnostne zgodovine pri avstrijskem zveznem uradu za spomeniško varstvo, velja z naše strani posvetiti posebno pozornost zvezkoma s topografijo Koroške in Štajerske, v štajerskem gradivu pa kot posebni publikaciji še zvezku o spomenikih Gradca.

»Dehio Graz« je izšel ob koncu leta 1979 kakor tudi drugi zvezki pri založbi Schroll na Dunaju, obsega 284 strani, 3 barvne zemljevide in 20 načrtov in tlorisov, graške spomenike pa je na novo obdelal dr. Horst Schweigert, docent umetnostnozgodovinskega seminarja na graški univerzi.

Razumljivo se zdi, da je sleherna nova izdaja te popularne umetnostne topografije popolnejša od prejšnje. Leta 1960 je v 4. izdaji avstrijskega Dehia podal izčrpno umetnostnozgodovinsko podobo Gradca dr. Eduard Andorfer. V skoraj dveh desetletjih so raziskovanja to podobo dodobra spopolnila, tako da se je avtor nove izdaje lahko oprl na podatke iz novejših literatur (npr. na dela H. Ebnerja, R. Kohlbacha in R. Lista), nadalje na še neobjavljene izsledke ali samo napotke svojih graških kolegov (npr. K. Woisetschlagerja, I. Woisetschlagerjeve, F. Bouvierja, F. Kryze-Gerscha in dr.) in ne nazadnje tudi na številna lastna dognanja. Povedati je namreč treba, da Schweigert že nekaj let s pridom raziskuje graško baročno umetnost, posebej kiparstvo. Kakor znano, je bil Gradec v baroku umetnostno žarišče, ki je vplivno posegalo tudi na slovensko Štajersko.

Novost v graškem Dehio so podatki, ki razgrinjajo starejšo in novejšo

urbano rast štajerske metropole. Kratko, a dovolj določno so označene razvojne črte posameznih mestnih predelov, ansamblov itd. Zgodovino graškega urbanizma spremljajo v veliki meri še ohranjene priče. Mesto lahko govori o sreči, da so te priče preživele drugo vojno, predvsem pa, da so se historizem in obdobja, ki so mu sledila, razmahnili na obrobju starega mestnega jedra ali pa ga zapolnjevali na dovolj spoštljiv način in se pri tem podrejali ambientu.

Schweigertov Dehio prinaša mnogo novih drobnih podatkov, poleg znanih navaja imena manj ali komaj znanih ustvarjalcev, popravlja datacije in nadomešča ohlapnejše slogovne opredelitve z določnejšimi. Pritrdimo lahko Evi Frodl-Kraft, ki pravi, da se utegnejo zdeti mnogim bralcem ti podatki drobnjakarski, da pa pridobivajo na pomenu, ker bi jih bilo že čez nekaj desetletij mogoče zbrati le z veliko muko in daleč ne tako popolno.

Graški Dehio ni le izčrpna topografija, ampak je tudi kaj primeren mestni vodnik. Za to poslanstvo ga usposablja jedrnatost, na bistvene značilnosti usmerjeno besedilo, grafične ponazoritve pomembnejših objektov in označbe na robu strani, ki opozarjajo na poglobitve spomenike. Knjiga je izšla ob 850-letnici Gradca in je trenutno nedvomno najbolj izčrpna in sklenjena informacija o umetnostnem snovanju tega mesta, veljavna za nekaj naslednjih let, ko bo prav gotovo zbranih že dovolj podatkov za novo izdajo Dehia.

Avstrijski spomeniški službi je za izdajanje topografij potrebno izreči priznanje. Ob načrtnosti, ki to delo spremlja, pa se posebej lahko zamislimo mi, ki že nekaj desetletij z različnih koncev naskakujemo do-

mačo umetnostnozgodovinsko topografijo, a se vse do danes nismo znali dogovoriti za enotno metodo dela. Vse premalo se tudi zavedamo, da je izdajanje topografije dolžnost, ki bi morala imeti prednost pred celo vrsto drugih umetnostnozgodovinskih in umetnostnih publikacij.

Sergej Vrišer

Muhmed A. Karamehmedović:

UMJETNIČKA OBRADA METALA. Sarajevo: Veselin Masleša, Bibl. »Kulturno nasljedje«, 1980.

Knjiga M. Karamehmedovića, koja predstavlja preradjenu i dopunjenu autorovu doktorsku disertaciju obranjenu 1965. na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, predstavlja prvi iscrpni pregled umjetničke obrade metala na teritoriju Bosne i Hercegovine za vrijeme turskog perioda. Da bi prikazao logične korijene i izvore te tematike, pisac obradjuje u prvim poglavljima u kraćim crtama na osnovu literature i objavljenih dokumenata, a osobito rijetkih sačuvanih predmeta, situaciju na tom polju prije turskog osvajanja teritorija Bosne i Hercegovine, a osobito u onom ključnom i prelaznom 15. stoljeću u razdoblju prije i poslije 1463. godine t. j. posljednjih decenija bosanskog srednjevjekovnog kraljevstva i prvih decenija turske vlasti. Autor je ispravno istakao povezanost Bosne s dalmatinskim gradovima, a naročito s Dubrovnikom, Splitom i Trogrom, koja se naročito ogleda u arhivskim dokumentima iz kojih saznajemo o prisustvu mnogobrojnih mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine u radionicama tih zanata u našim obalnim gradovima. Da je u Bosni s jedne strane postojala aktivnost lokalnih zlatara romaničkih i gotičkih stilskih crta, a isto tako da su bosanski vladari i feudalski nabavljali zlatarske predmete u Dalmaciji i u Italiji, govore nam još neobjavljeni nalazi iz Bobovca, popis raskošnog posudja u ostavštini hercega Stjepana Vukčića Kosače ili sačuvani relikvijar koji je Katarina žena Sandalja Hranića poklonila zadarskom samostanu sv. Marije, a tih primjera ima mnogo više. Karamehmedović analizira posebno neke sačuvane predmete iz 15. stoljeća: kandilo u Crkve-

nom muzeju u Mostaru, zvono u Muzeju franjevačkog samostana u Livnu, te osobito srebrnu čašu u franjevačkom samostanu u Fojnici koju smatra radom domaćeg majstora kraja 15. i poč. 16. st. s likom jelena na srednjem polju i pticama i drugim životinjama u gotičkim arkadama na bočnom dijelu, te kotlić izuzetno visokog kvaliteta iz samostana u Kraljevskoj Sutjesci navodno porijeklom iz Bobovca s prikazima bitaka na kopnu i moru, u kome vidi mletački import.

Po dolasku Turaka nastaju promjene i u izboru metala, i u strukturi radionica, i u nastajanju novih centara, i u repertoireu novih oblika, ali se ipak može osjetiti i kontinuitet tradicije. Prodor sve dominantnijih orijentalnih dekorativnih elemenata ne znači i potpuni prekid s reminiscencijama romaničke, gotičke i bizantske derivacije kao što će se kasnije moći jasno uočiti i prodor baroknih oblika. Dolaskom Turaka sve više nestaje upotreba plemenitih metala, pa i bronze, olova i željeza koje će zamijeniti bakar i, u manjoj mjeri, legura olova i kalija. Nastaju novi nazivi »kujundžija« i »kazandžija« po kojima čitavi kvartovi i ulice većih naselja dobivaju ime. Glavni su centri tih zanata Mostar i kasnije sve više Sarajevo, pa Foča, Livno, Čajniče i Banja Luka, a nastavlja se aktivnost i u katoličkim samostanima i u pravoslavnim manastirima.

Uz forme ranije i izrazito kršćanske derivacije (kaleži, kadionice, križevi, kivoti, petohljebnice, ripide, uvezi knjiga) sve više se rade i novi oblici izrazitog islamskog karaktera: sahani (poslužavnici), demirlije (tapsije), djulevdeni (posude za mirisne vode), ham-tasi (tanjurići), ibrici, mangale itd. Likovni kvalitet često imaju i neka oružja poput noževa, kučura, handžara i jatagana. Karamehmedović donosi za sve ove tipove najljepše sačuvane primjerke, naročito iz zbirki Zemaljskog muzeja u Sarajevu i crkvenih kolekcija, prateći razvoj pojedinih oblika i njihovih stilskih crta i tragajući za nove orijentalne dekorativne elemente izvore u umjetnosti bliskog i daljnijeg Orijenta dajući naglasak analizi njihove evolutivne putanje s lokalnim varijantama i inačicama na bosansko-hercegovačkom tlu. Predugo bi nas odvelo nizanje mnogobrojnih primje-